

יששכר

סידני היה הדוד העני מאמריקה. בעצם הוא לא היה ממש דוד, אלא בן-דוד של סבתא שלי. אני כבר רואה כמה פרצופים עם ההבעה "אה, זה הולך להיות סיפור כזה." אז כן, זה יהיה סיפור כזה, ומי שלא מתאים לו יכול להפסיק לקרוא עכשיו. אני לא איעלב. באמת. איפה הייתי? כן: סידני היה הדוד העני מאמריקה. אבא שלי היה אומר, דוד עשיר מאמריקה יש להרבה אנשים, אבל רק לנו יש דוד עני מאמריקה.

סידני לא היה ממש עני. הייתה לו דירה בשכר דירה מפוקח, וביטוח לאומי, וביטוח רפואי של מדיקר, ואפילו נשאר לו מספיק כסף כדי לבקר בישראל פעם בשנתיים. יומיים-שלושה ישר במושב בית עובד אצל האח הגדול של סבתא שלי, ואז, למשך שארית הביקור, התנחל אצל סבתא שלי על הספה בסלון. סבתא שלי אירחה אותו ברצון ובנדיבות גדולה. אם מישהו העז להגיד משהו על זה שסידני מעולם לא הביא מתנות, או לצחוק על הקמצנות שלו – הוא היה נוסע בשלושה אוטובוסים לירושלים וחוזר בערב על סף התייבשות, כי חבל לקנות שתייה – אז סבתא שלי הייתה מתרגזת. וסבתא שלי הייתה אחת שלא מתרגזת לעולם.

אימא שלי הסבירה לי שלסבתא יש יחס מיוחד לסידני. שאחרי שאימא שלה מתה במגפת טיפוס כשהיא הייתה בת שנתיים, ואבא שלה התחתן מייד עם אישה שהייתה לה אם חורגת מהאגדות, היא מצאה מפלט בבית הדוד שלה, אבא של סידני, ונחמה אשתו. "היו להם ארבעה בנים", סיפרה לי סבתא שלי פעם. "כולם ג'ינג'ים, כמו אש. רק סידני נשאר."

איך רק סידני נשאר אין לאף אחד מושג. איך נעלמו כל האחרים כולם יודעים היטב. כתבו על זה בלי סוף, לי אין מה להוסיף. העובדה היא שב-1933 סבתא שלי השאירה מאחור את שמחה, הילד הג'ינג'י מהעיירה, ושלושים וחמש שנה מאוחר יותר הוא הופיע מחדש כסידני, הדוד העני מאמריקה, עם רעמת שיער לבן שנותרו בו שאריות של אדום, ועור מלא פגעי שמש ונמשים, צרוב וסמוק מהשמש של דרום קליפורניה. כל המשפחה הייתה באה לראות אותו. היו יושבים על המרפסת של סבתא, שותים מיץ פטל מתרכיז ואוכלים עוגת ספוג. סידני היה מדביק נשיקות רטובות וחיבוקים חונקים לכל הילדים, ואחר כך מדבר עם סבתא וסבא בידיש ועם ההורים שלי באנגלית שאפילו אני, שאוצר המילים שלי הורכב מ"האו או יו" ו"ווטס יור ניים", הבנתי כבר שהמרחק בינה לבין האנגלית של משפחת יואינג הוא בערך כמו המרחק מהשטעטל לדאלאס.

כן, אני יודעת, יש כאן חתיכה חסרה: איך בדיוק סידני הגיע לאמריקה? אחרי המלחמה, שאותה אף אחד לא יודע איך שרד, סידני כתב לבני-הדודים בישראל וביקש עצה: מה לעשות, לעלות ארצה, או לנסוע לאמריקה, שם יש לו איזה קרוב רחוק שהסכים לקלוט אותו?

אחיה של סבתא שלי ראה את טובת היישוב לנגד עיניו והבין שעם חומר כמו סידני לא בונים מדינה. קשה פה, הוא אמר לו, אין לך מה לחפש כאן, וסידני נסע לאמריקה והתיישב בלוס אנג'לס. סבא שלי כעס מאוד על הגיס שלו: איך עושים דבר כזה? להגיד ליהודי לא לבוא לארץ ישראל! סבתא שלי הייתה אומרת לפעמים בצער, אם הוא היה בא לכאן הוא כבר היה מוצא איזה שידוך. כי סידני, שהגיע לאמריקה לקראת גיל שלושים, התחתן רק בגיל מאוחר עם אלמנה שבעצמה אלמנה אותו זמן לא רב לאחר מכן.

*

החל מסוף שנות השישים סידני צץ ומופיע מדי פעם באלבומי התמונות. כינוס משפחתי במושב בית עובד? סידני שם. החתונה של ההורים שלי, באולם בית הרופא בתל אביב? גם שם הוא מופיע. בחליפה ועניבה, נדחק בין הורי הכלה והזוג הצעיר. שושנה מלוצק מחתנת את הבת? ברור שסידני שם. הוא בן עיר, הרי – לא יזמינו אותו?

קצת אחרי החתונות נולדו הנכדים. בתמונה מ־1976 רואים אותו עומד במרפסת של סבתא שלי. לשניהם שיער ג'ינג'י לוחט שצבעו דהה לשיבה. בין שלוש הבנות וחמשת הנכדים בולטות, מתוך כל כהי השיער, שתיים: דודה שלי, בשיער כתום כמו של סבתא שלי כשהייתה צעירה, ואני, בשיער שאת גוונו אמא שלי כינתה "חיטה בשלה", אבל כל האחרים קראו לו "בואי הנה, ג'ינג'י!"

אולי בגלל זה סידני תמיד נטה אליי. אין ספק, חטפתי יותר חיבוקים משאר הנכדים. באחד האלבומים מצאתי תמונה שלי מגיל תשע, במכנסיים קצרים, יושבת לו על הברכיים וסובלת מכל רגע. היום זה לא היה קורה. מצד שני, אני הייתי זו שקיבלה מסידני מאתיים דולר לבת מצווה. זה היה אז הון עֵתֶק, בטח בשביל סידני, שחשך על בקבוק טמפו בקיוסק ולא הביא מעולם שום מתנות, אפילו לא שמונצעס מהחנות של הכול בדולר. את הכסף לא קיבלתי בזכות השיער האדמוני שלי, אלא מפני שסידני הרגיש לא טוב בזמן הביקור שלו, ואבא שלי סידר לו תור לקרדיוולוג וגם ליווה אותו לשם. כל הדרך חזרה סידני השתאה: ארבעים דולר לרופא פרטי הכי טוב בישראל! באמריקה היית משלם מינימום מאתיים.

הושיבו אותי לכתוב לסידני מכתב תודה באנגלית של כיתה ז', ואת הכסף החרימו לטובת טיול הבת-מצווה שלי ללונדון, אבל ההישג נשאר כולו שלי: היחידה שקיבלה כסף מסידני בחייו. הייתה רק עוד פעם אחת שסידני רצה לתת כסף לבן משפחה. זה היה בקיץ 1980. דודה שלי עמדה ללדת את בנה הבכור. הביקור של סידני נפל בדיוק סביב תאריך הלידה, וסידני, שהתרגש מאוד, שאל אם כבר בחרו שם לתינוק. עדיין לא? יופי! אז אולי, הציע, אפשר לקרוא לו על שם אביו, יששכר? ובעוד סבתא שלי תוהה אם הוא מתכוון ברצינות, ואם כן, איך בדיוק להוריד אותו מהעץ הזה, הציע סידני להמתיק את הגלולה בצ'ק של חמשת אלפים דולר, מתנה להורי הרך הנוול.

כן, אני יודעת. זה לא מקורי. עשו את זה קודם, לפני, ויותר מפעם אחת. כולנו ראינו בטלוויזיה הלימודית את העיבוד ל'יד ושם', עם הסבא הזקן שמתחנן שיקראו לנינו מנדל, או לכל הפחות מנחם. ומי לא מכיר את הסבא יחזקאל ב'מיכאל שלי', שכמו סידני מוסר גם הוא לזוג הצעיר המחאה על סך שארית חסכוניותו, בלוויית בקשה צנועה לקרוא לנכדו

זלמן, על שם אביו. אבל אם לעמוס עוז ואהרן מגד מותר, למה לי אסור? שלא להזכיר שהם בדו מהדמיון, אבל הסיפור שלי – כל מילה אמת. לא מנדל, לא זלמן. יששכר. על כל פנים, סידני לא ידע שהקדימו אותו בתור. הסיבה שעוד לא נבחר שם לתינוק היא שסבא שלי, שכבר קרא לאימא שלי על שם אימא שלו שנספתה בטרבלניקה, ומאז נולדו לו רק בנות ונכדות, קיווה שעכשיו סוף-סוף יהיה לו נכד שייקרא על שם אביו. אבל דודה שלי, כל כמה שלא רצתה לאכזב את אבא שלה, לא יכלה להביא את עצמה לקרוא לבנה הבכור יחיאל.

בסוף נתנו לתינוק שני שמות. אחד ההורים בחרו, השני יחיאל. היום הוא בן שלושים ושמונה, מהנדס אלקטרוניקה, נשוי לרופאת ילדים ואבא לשני בנים מקסימים. חוץ מההורים שלו וממני אף אחד לא זוכר שקוראים לו גם יחיאל.

סידני מת כמה שנים מאוחר יותר. הוא הוריש לדודה שלי חמשת אלפים דולר. את מה שנשאר, זה לא היה הרבה, קיבלה סבתא שלי. וזהו, זה מה שנותר ממנו. כמה אלפי דולרים, כמה איגרות אוויר תכלכלות דקות, כתובות ביידיש, כמה תמונות של איש מבוגר בשמחות משפחתיות של קרובים רחוקים, ושורת המחץ בבדיחה המשפחתית: איך סידני הציע לדודה שלי הצעה מגונה – חמשת אלפים דולר אם תקרא לבן שלה – תחזיקו היטב – יששכר! אבל בשנים האחרונות הבדיחה הזאת כבר לא כל כך מצחיקה אותי. אולי כי החיים התגלגלו ככה שבסוף אני הדודה מאמריקה. אמנם אני מבקרת בישראל פעמיים בשנה ולא פעם בשנתיים. אני ישנה בבייסמנט אצל ההורים ולא על הספה בסלון של בת-דודה מהעירייה. יושבת בבתי קפה ולא מתקמצנת על בקבוק שתייה בקיוסק. אבל בשורה התחתונה – דודה מאמריקה. ולא דודה עשירה.

היום אני לא מוצאת שום דבר מצחיק בקשיש עירי שפונה בהצעה אל בתה של בת-דודתו: חמשת אלפים דולר תמורת שמו של בנה הבכור. אם היה עשיר היה ודאי מציע יותר כסף, אבל הוא לא. חמשת אלפים דולר, זה כל מה שיש לו.

היום אני יודעת שחמשת אלפים דולר היו לא מעט כסף בישראל של 1980. בערך משכורת שנתית של מורה מתחילה, כמו דודה שלי אז. היום אני יודעת שסידני גדל בעולם שילדים היו בו הרבה ובזול. אף אחד לא המציא להם שמות: קראו להם על שם קרובים שנפטרו. ואם כל הסבים והסבתות תודה לאל בחיים, אז מדוע לא לקרוא לתינוק על שם קרוב משפחה, ועוד אחד שהיה חביב כל כך לסבתו היתומה?

היום אני יודעת שהסיטואציה הזו היא טרגית, מפני שלא יכול היה להיות אחרת. סידני לא יכול היה אחרת, וגם דודה שלי לא הייתה יכולה אחרת. לא שאני מאשימה אותה. מה פתאום! הייתי עושה בדיוק כמוה. אין מצב שהייתי קוראת לילד שלי יששכר. לא תמורת חמשת אלפים דולר של שנת 1980 צמודים למדד. מה? תמורת כמה? לא ניכנס לפרטים, אבל בואו נגיד שהיה יוצא לסידני יותר זול לתרום איזה בניין יפה על שם יששכר ונחמה ליבהבער. עד כאן בעניין שמות לילדים. אבל סיפורים זה עניין אחר לגמרי. בכלל, סיפור זה לא ילד. דבר ראשון, סיפור זה לא משהו שאתה קשור אליו נפשית, אני לפחות לא. חוץ מזה, לסיפור נותנים שם פעם אחת – וזהו. אתה לא צריך אחר כך לקרוא לו בשם עשרים פעמים ביום. והכי חשוב, ילדים יש לי שניים, אבל סיפורים יש לי בלי סוף, כמה שתמצו. מה כבר עולה לי לקרוא לאחד מהם יששכר?